

Boshlang'ich sinflarda kishilik olmoshlarini o'rganish metodikasi

Subhidam Murodjon qizi Yo'ldosheva
Jizzax shahar, 15-maktab

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kishilik olmoshlari mavzusini tushunishlari va o'zlashtirishlari uchun ona tili darslarida foydalanish uchun ba'zi metod va texnologiyalar keltirib o'tilgan. Bundan tashqari texnologiya va olmosh tushunchalariga ham alohida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: so'z turkumlari, olmosh, metod, texnologiya, kishilik olmoshlari, mashqlar.

Methods of learning personal pronouns in primary grades

Subhidam Murodjon kizi Yoldosheva
Jizzakh city, School 15

Abstract: In this article, some methods and technologies for use in native language lessons are presented for elementary school students to understand and master the subject of personal pronouns. In addition, the concepts of technology and pronouns are also discussed separately.

Keywords: word groups, pronoun, method, technology, personal pronouns, exercises.

Barchamizga ma'lum, bugungi kunda barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim sohasida ham ko'pgina islohotlar amalga oshirilmoqda. Bunday islohotlar ta'limning barcha sohalariga tegishlidir. Jumladan boshlang'ich ta'lim bosqichiga ham. Bunday islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad o'quvchilarning chuqur bilim olishlarini ta'minlashdir. Boshlang'ich sinfda ona tili darslari alohida ahamiyatga egadir. Ona tili fanini o'qitishning asosiy maqsadi - o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'z g'alar fikrini anglaydigan - muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat. Bu maqsadni amalga oshirish esa boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga kata mas'uliyat yuklaydi, ulardan chuqur bilim, mahorat talab qiladi. Bunday talablarga javob berish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'zlari dars beradigan fanlardagi har bir yangiliklarni kuzatib borishi, darslarda foydalaniladigan turli texnologiyalar, metodlar bilan qurollangan bo'lishlari kerak.

Chunki turli metod va texnologiyalar bilan tashkil qilingan darslar an'anaviy darslarga nisbatan samaraliroq bo'lishi kuzatilmoqda. Texnologiya tushunchasi haqida to'xtalib o'tamiz. Texnologiya- yunoncha so'z bo'lib, texne-mahorat, san'at, logos-tushuncha, ta'limot ma'nolarini anglatadi. Ushbu tushuncha iqtisodiy sohaga xos bo'lgan tushuncha hisoblanadi. Keyinchalik esa pedagogik texnologiya tushunchasi fanga kiritildi va ilmiy isbotlandi. Pedagogik texnologiya bilimlarni o'rganish yaxlit jarayonida ta'lim shakllarini optimallashtirish, texnikaviy, insoniy imkoniyatlar, ularning o'zaro hamkorligini amalga oshirish metodlari tizimidir. 2 So'z turkumlarini o'rganish mavzulari boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stirishda alohida ahamiyatga egadir. Chunki bu mavzular orqali o'quvchilarning so'z boyligi ortadi. Boshlang'ich sinfda so'z turkumlaridan ot, sifat, son, fe'l va olmoshlar nazariy va amaliy tarzda o'rgatiladi. Olmosh so'z turkumi ham ona tili nazariyasida alohida ahamiyatga ega mavzulardan biridir. Gap ichida ot, sifat, son, ravish, ba'zan so'z birikmasi va gap o'rnida qo'llana oladigan, aniq lug'aviy ma'noga ega bo'lmagan so'z turkumi olmosh deb ataladi. 3 Olmoshlar ko'pincha boshqa so'z turkumlari o'rnida qo'llaniladi. Bu esa nutqdagi takrorlarning oldini olishga yordam beradi. Yuqorida ta'rif keltirilgan adabiyotda olmoshlarning jami yettita ma'no turi keltirilgan:

Olmosh so'z turkumini boshlang'ich sinf o'quv dasturi va darsliklarini tahlil qiladigan bo'lsak, bu so'z turkumi haqida boshqa so'z turkulariga nisbatan kamroq ma'lumotlar keltirilganini ko'rishimiz mumkin. Olmosh so'z turkumi haqida boshlang'ich sinfning 4-sinfida ma'lumotlar beriladi. 4-sinfda yuqorida berilgan olmoshlarning ma'no turlaridan faqat kishilik olmoshlari o'rgatiladi. O'quv dasturi bo'yicha kishilik olmoshlari uchun 13 soat ajratilgan. Bunda olmosh so'z turkumiga to'g'ridan to'g'ri ta'rif berilmaydi. Badiiy asarlardan yoki o'quvchilarning o'zlari tomonidan tuzilgan misollar orqali tushuntiriladi. Chunki o'quvchilar shu darslargacha kishilik olmoshlarini nutqlarida keng qo'llab keladilar. Kishilik olmoshlarini o'rgatish jarayonida o'quvchilarda quyidagi bilim va ko'nikmalar hosil qilinadi:

- men, sen, u, biz, siz, ular kishilik olmoshlari kim? kimlar? so'rog'iga javob bo'ladi; - kishilik olmoshlari so'z turkumi; - kishilik olmoshlari 3 ta shaxsni birlik va ko'plikda ifodalaydi; - ular kelishiklar bilan turlanadi; -ni, -ning qo'shimchalari men, sen olmoshlariga qo'shilganda o'zakdagi n tushib qoladi; u olmoshiga -ga, -da, -dan qo'shimchalari qo'shilsa, bir n tovushi orttiriladi kabi bilimlar beriladi; - olmoshlarni nutqda to'g'ri va o'rinli qo'llash, ularni kelishikli holatda to'g'ri yozish, so'roqlar yordamida aniqlash va farqlash ko'nikmalari hosil qilinadi. 4-sinfda kishilik olmoshlari quyidagi mavzularga bo'lib o'rganiladi:

-Kishilik olmoshlari;

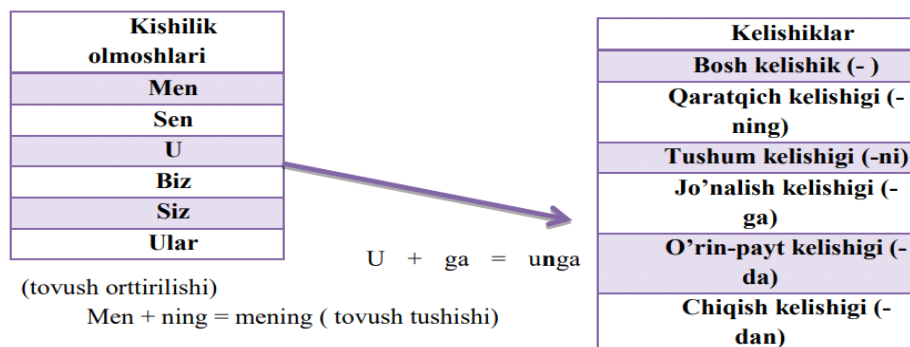
-Kishilik olmoshlarining kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanilishi; Ushbu mavzularni o'rganish jarayonida turli xil metodlardan foydalanish mumkin. Masalan, suhbat, yarim izlanishli muammoli metod, induktiv metodlari shular jumlasidandir. Bulardan tashqari ushbu mavzuni tushuntirishda ko'rgazmalilikdan va boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ishlab chiqilgan multimedialli ilovalardan foydalanish ham yaxshi samara beradi. Biz ham quyida kishilik olmoshlariga taalluqli bo'lgan mavzularni tushuntirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan bir necha usullarni keltirib o'tamiz. Bulardan birinchisi ko'rgazmalilik usulidir. Bunda o'quvchilarga bir necha rasmlar ko'rsatiladi va ular bilan birgalikda kishilik olmoshlari yozilgan so'zlar ham xattaxtaga ilib qo'yiladi. O'quvchilar esa rasmlarga mos kishilik olmoshlarini ko'rsatishlari lozim bo'ladi. Kishilik olmoshlari mavzularini o'quvchilarga tushuntirishda darslikda ham turli xil mashqlardan foydalaniladi. Bu mashqlar ham samarali hisoblanadi. Darslikdan tashqari quyidagi mashqlarni ham kishilik olmoshlari mavzusini tushuntirishda foydalanish mumkin. 1) Bunda o'quvchilar qaysi kishilik olmoshlari qaysi shaxsga tegishli ekanligini tushuntirishda quyidagi "Moslashtiring" nomli jadvaldan foydalanish mumkin.

Kishilik olmoshlari	Shaxslar
Men	I shaxs
Sen	II shaxs
U	III shaxs
Biz	
Siz	
Ular	

Yuqoridagi kabi jadvallar tasvirlangan ko'rgazmalar xattaxtaga ilinadi. O'quvchilarga esa kishilik olmoshlari o'zlari ifodalab kelgan shaxslarni aniqlash topshirig'i beriladi. O'quvchilar navbat bilan chiqib chap tomondagi jadval bilan o'ng tomonda berilgan jadvalni birlashtiradilar.

Kishilik olmoshlari mavzularini o'quvchilarga tushuntirishda darslikda ham turli xil mashqlardan foydalaniladi. Bu mashqlar ham samarali hisoblanadi. Darslikdan tashqari quyidagi mashqlarni ham kishilik olmoshlari mavzusini tushuntirishda foydalanish mumkin. 2) Ma'lumki, olmoshlar kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanganida ba'zi kishilik olmoshlari tovush o'zgarishlariga uchraydi.

O'quvchilarga esa bu imlododa xatoliklarga yo'l qo'yishlariga olib kelishi mumkin. Bunday xatolarning oldini olish maqsadida quyidagi mashq turidan foydalanish mumkin.

Yuqorida keltirilgan jadval o'quvchilarga ekranda ko'rsatiladi va kishilik olmoshlarining kelishiklar bilan qo'llanilishi eslatiladi. Shundan so'ng o'quvchilar navbat bilan olmoshlarni kelishik qo'shimchalari bilan qo'llagan holda so'z birikmalari tuzadilar. Tovush o'zgarishiga uchragan olmoshlarga navbat yetganda o'qituvchi tomondan kishilik olmoshlarining kelishiklar bilan qo'llangandagi tovush o'zgarishlari eslatiladi va mustahkamlanadi. Masalan, mening kitobim, unga yordam berdim kabi. Tadqiqot jarayonida shunday fikrlar keltirishimiz mumkinki, yuqoridagi kabi mashq turlari o'quvchilarning mavzular yuzasidan egallagan bilimlari mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari o'quvchilarda ziyraklik, topqirlik kabi sifatlarning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umumiy o'rta ta'limning Davlat Ta'lim standarti va O'quv dasturi. Boshlang'ich ta'lim. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi Vazirligi Respublika Ta'lim Markazi. Toshkent-2017
2. Fayziyeva, U. (2021). Alohida ehtiyojli bolalarning inklyuziv sharoitda ta'lim olishining tashkiliy va metodik asoslar. Maktab va hayot, 5(1), 125-132
3. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2022). Barcha bolaga birdek sifatli ta'limni ta'minlash davr talabi. Inklyuziv ta'lim, 1(1), 243-246.
4. Усмонов, М.Т. (2021). Нахождение обратной матрицы. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 123-130.
5. Усмонов, М.Т. (2021). Вычисление двойного интеграла. Примеры решений. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 192-201.
6. Усмонов, М.Т. (2021). Метод прямоугольников. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 105-112.
7. Усмонов, М.Т. (2021). Как вычислить длину дуги кривой?. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 86-96.

8. Усмонов, М.Т. (2021). Вычисление площади фигуры в полярных координатах с помощью интеграла. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 77-85.
9. Усмонов, М.Т. (2021). Повторные пределы. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 35-43.
10. Усмонов, М.Т. (2021). Дифференциальные уравнения второго порядка и высших порядков. Линейные дифференциальные уравнения второго порядка с постоянными коэффициентами. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 113-122.
11. Усмонов, М.Т. (2021). Пределы функций. Примеры решений. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 139-150.
12. Усмонов, М.Т. (2021). Метод наименьших квадратов. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 54-65.
13. Усмонов, М.Т. (2021). Непрерывность функции двух переменных. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 44-53.
14. Усмонов, М.Т. (2021). Интегрирование корней (иррациональных функций). Примеры решений. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 239-248.
15. Усмонов, М.Т. (2021). Криволинейные интегралы. Понятие и примеры решений. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 26-38.
16. Усмонов, М.Т. (2021). Гипергеометрическое распределение вероятностей. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 19-25.
17. Усмонов, М.Т. (2021). Абсолютная и условная сходимость несобственного интеграла. Признак Дирихле. Признак Абеля. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 66-76.
18. Усмонов, М.Т. (2021). Решение систем линейных уравнений. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 131-138.
19. Усмонов, М.Т. (2021). Вычисление центра тяжести плоской ограниченной фигуры с помощью двойного интеграла. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 64-71.
20. Усмонов, М.Т. (2021). Биномиальное распределение вероятностей. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 81-85.
21. Усмонов, М.Т. (2021). Поток векторного поля. Поток через замкнутую поверхность. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 52-63.
22. Усмонов, М.Т. (2021). Вычисление определенного интеграла по формуле трапеций и методом Симпсона. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 213-225.
23. Усмонов, М.Т. (2021). Метод касательных. «Science and Education» Scientific Journal, Tom-2, 25-34.

24. Усмонов,М.Т. (2021). Вычисление предела функции с помощью ряда. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 92-96.

25. Усмонов,М.Т. (2021). Примеры решений произвольных тройных интегралов. Физические приложения тройного интеграла. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 39-51.

26. Усмонов,М.Т. (2021). Вычисление двойного интеграла в полярной системе координат. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 97-108.

27. Усмонов,М.Т. (2021). Криволинейный интеграл по замкнутому контуру. Формула Грина. Работа векторного поля. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 72-80.

28. Усмонов,М.Т. (2021). Правило Крамера. Метод обратной матрицы. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 249-255.

29. Усмонов,М.Т. (2021). Теоремы сложения и умножения вероятностей. Зависимые и независимые события. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 202-212.

30. Усмонов,М.Т. (2021). Распределение и формула Пуассона. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 86-91.

31. Усмонов,М.Т. (2021). Геометрическое распределение вероятностей. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 18-24.

32. Усмонов,М.Т. (2021). Вычисление площади поверхности вращения. «Science and Education» Scientific Journal, Том-2, 97-104.